

SIGNALER

Medlemsblad for Rolf Jacobsens Venner | **2.2022**

TROND TENDØ JACOBSEN

Min far – Rolf Jacobsen

Side 7

OLE KARLSEN

Oppstarten:

Rolf Jacobsen-seminaret

Side 16

25
97 > 22

**ROLF
JACOBSENS
VENNER**

ROLF JACOBSENS VENNER

Skappels gate 2
2317 Hamar

rolf-jacobsen.no

Styret:

Eva Arnseth (leder)
Hanne Lillebo (nestleder)
Jan Erik Haug (kasserer)
Tore Stenersen (sekretær)
Anne Lillevold Jacobsen (styremedlem)
Cecilie Werner Erichsen (varamedlem)
Gunnar Brox Haugen (varamedlem)

SIGNALER

Redaksjonen:

Hanne Lillebo
Eva Arnseth
Tore Stenersen

Design: Ann Avranden
Trykk: Printex
Opplag: 300

Redaksjonen takker de som har bidratt til dette nummeret av *Signal*.

Stoff til neste nummer må være sendt redaksjonen innen 15. mars:
post@rolf-jacobsen.no

Logoen til Rolf Jacobsens Venner er basert på Tom Gundersens tresnitt fra 1994.

INNHold

- 3 Lederen har ordet
- 4 Mitt Rolf Jacobsen-dikt:
Ted M. Granlund velger «Nå»
- 7 Trond Tendø Jacobsen:
Min far – Rolf Jacobsen
- 16 Ole Karlsen:
Oppstarten: Rolf Jacobsen-seminaret
- 24 Elin Tinholt:
Poesifestivalen – det vakreste vårtegnet
- 27 Notiser

Følg Rolf Jacobsens Venner på **facebook!**

LEDEREN HAR ORDET

Rolf Jacobsens Venners høsthalvår skulle som de foregående årene innledes med bakgårdsfest hos Tante Gerda, men denne gangen måtte vi flytte arrangementet. Vi er takknemlige for at Erik Jacobsen åpnet vinbaren Brødrene Jacobsen for oss på kort varsel. Olaf Røset og Svein Erik Haug sto for allsangen. De er flinke til å lage god stemning.

Rolf Jacobsens sønn, Trond Tendø Jacobsen, kåserte om poesi generelt og sitt forhold til faren, dikteren Rolf Jacobsen, og hans poesi spesielt. Vi fikk høre et nydelig, varmt og personlig kåseri om Tronds forhold til faren og et utvalg av diktene hans. Trond tegnet et interessant bilde av sitt forhold til poesi. Spesielt spennende var det å høre om svenske Harry Martinson og verket *Aniara*. 40 kom og fikk oppleve denne sterke «stunda», inklusive flere fra moras familie og hjemsted.

Bakgårdsfesten er en fin tradisjon. Kanskje kan bakgården i Skappels gate 2 etter hvert igjen bli møteplassen?

Arbeidet med å få til et Rolf Jacobsen-senter fortsetter. Høsten har vært mest preget av planlegging av ombyggingen i Skappels gate 2. Vi har hatt flere brukermøter i regi av kommunen. Vi registrerer med glede et stort engasjement blant de involverte for å få til et godt resultat, og krysser fingre for at det bevilges tilstrekkelig med midler til å realisere prosjektet fullt ut.

Hanne Lillebo har begynt i en deltidsstilling hos Anno museum for å jobbe med Annos forfattersatsing og pilotprosjektet som inkluderer arbeidet med etableringen av Rolf Jacobsen-senteret. Prosjektleder for Annos forfattersatsing er Ingun Aastebøl.

Noe av det Hanne er i gang med, er å lage grunnlag for en organisering av Rolf Jacobsen-senteret. På vegne av Anno skal hun sammen

med styret i Rolf Jacobsens Venner og poesifestivalens styre se på mulighetene for samarbeid og framtidig bruk av Skappels gate 2, og forhåpentligvis synliggjøre hvordan vi kan spille hverandre gode.

For Rolf Jacobsens Venner blir spørsmålet også: Hvem skal vi være når Rolf Jacobsen-senteret er en realitet? Styret ønsker å ha dette som tema på årsmøtet 28. mars 2023. Sett allerede nå av datoen.

Trond Tendø Jacobsens kåseri kan leses i dette nummeret av *Signal*. Vi trykker også en artikkel av Ole Karlsen om Rolf Jacobsen-seminaret som ble arrangert på Flisa for 30 år siden. Seminaret ble det aller første i en seminarrekke som i ettertid omtales som de legendariske Flisa-seminarene. Nordisk poesifestivals daglige leder, Elin Tinholt, gir oss smakebiter fra festivalprogrammet slik at vi allerede nå kan begynne å glede oss til festival i mars.

Nå gjenstår bare å uttrykke en takk til dere alle for støtte og deltakelse i 2022. Vi håper dere blir med på laget videre. Vi ønsker dere samtidig ei gledelig jul og et fredeligere 2023.

EVA ARNSETH

Utfordringen om å velge et dikt av Rolf Jacobsen, gikk denne gang til forfatter og litteraturformidler Ted M. Granlund fra Løten. Han debuterte med diktsamlingen *dynamo/dikt* i 1999, og fikk Hedmark fylkes kulturpris samme år. Hans nyeste diktsamling, *havet, lyset og kjærligheten*, kom i 2022. Siden 1999 har han holdt skrivekurs for ulike målgrupper, først og fremst barn. I 2004 startet han prosjektet Poesibilen, som han har reist rundt i Norge med. Poesibilen er et litterært stuntprosjekt med en viktig agenda: å senke terskelen for tilnærmingen til poesi blant unge og voksne – og å spre poesi til folket. Sammen med Endre Ruset og Joakim Kjørsvik mottok Granlund og Poesibilen formidlingsprisen Wergelands åre i 2018. De siste årene har han utarbeidet formidlingsprosjekter for barn og unge basert på forfatterskap som Børli, Sandbeck og Obstfelder. Nylig ble han tildelt Løten kommunes kulturpris. Ted M. Granlund sitter i programrådet til Nordisk poesifestival | Rolf Jacobsen-dagene.

Flere diktvalg kan leses på venneforeningens nettsider: rolf-jacobsen.no

Ted M. Granlund velger dikt

Hvordan velge ut ett eneste dikt fra Rolf Jacobsens bøker? Jeg kunne fortalt om «Myrstrå vipper». Dette fantastiske diktet jeg fant i ei lita bok med dikt i utvalg. Kjøpt hos Gravidahl Bokhandel, for stipendpenger, den gangen jeg gikk noen uker på Ankerskogen videregående. En tittel som har et eget dikt i seg. Ei lita bok, som jeg satt og leste med hodet mot bussvinduet en sen ettermiddag. Egentlig det første ordentlige møtet med Rolf Jacobsen. Disse merkelige setningene, disse velkjente ordene satt sammen på nye måter. Jeg husker ikke utvalget i boka, men jeg husker «Myrstrå vipper». Og jeg husker jeg hadde med meg denne boka i lomma lenge, leste og ble forundret over hvordan setningene kunne få liv inne i hodet mitt. At disse setningene hadde blitt skrevet ikke langt unna der jeg selv bodde og hadde vokst opp. Ord og bilder som ga en særegen gjenklang. Lokal poesi til hele verden. Et levende og lekent språk med både dommedag og humor i seg. Et verdensspråk fra innlandet akkompagnert av en knakende dieselmotor. Og selv om jeg leste de linjene da, er det «Nå» jeg vil anbefale. For det er Nå vi er her, og det gjelder både å bla om og å flytte seg hele tiden, jeg håper du aldri glemmer det. Nå.

NÅ

Nå er nå
når du leser dette,
før du glemmer det igjen.
Nå
går et stykke av evigheten,
titusendedelen av et sekund
gjennom hendene dine, gjennom øyet
som et snefnugg, trillende perle,
pil i luften,
før den rammer.
Spydodden av alt som var
og aldri er hendt før.
Nå
er du alt blitt eldre
siden første linje. Nå
er en fallende foss,
et klaprende hjerte. Nå
kom en sky foran solen. Nå
fløy fuglene bort. Og nå
har du alt glemt det.
Blad om da,
eller flytt på deg.

FOTO: PETRA JACOBSEN

TROND TENDØ JACOBSEN

Min far – Rolf Jacobsen

Venneforeningens bakgårdsfester har alltid vært ett av høstens høydepunkter for meg. Og nå er det min tur til å snakke om mitt forhold til min far, Rolf Jacobsen, og om mitt forhold til lyrikk. Først vil jeg «sette tonen» med det av min fars dikt jeg tror jeg setter aller høyest – «Til Jorden (med vennlig hilsen)», fra *Pusteøvelse*, utgitt i 1975. I «Til Jorden» tar han opp temaer som bare blir mer og mer aktuelle – snart 50 år etter at han skrev dette flotte diktet. Dette er, slik jeg ser det, lyrikeren Rolf Jacobsen i et nøtteskall:

TIL JORDEN (med vennlig hilsen)

Hør her, Jorden, vi har noe å si til deg
– ikke fordi vi misliker oss her, det er et
fint sted dette,
nok av vann og høyt og luftig under taket,
vi legger korn i jorden og snart suser det
gyllent over markene,
for nesten alt har vi fått fra deg,
olje og friske hav og varm ull om vinteren
men vi har ingen ro her lenger.
Noe har slått oss ut av kurs
og vi går rundt og er redde hver dag
for alt som kan komme.
Derfor spør vi deg nå: Hva gjør du med
fjellsidene

og med havet?
Hvordan greier du alltid å være i balanse
med deg selv,
alltid i likevekt. Du går i din bane i rommet
uten en feil, ikke en tommes avvik,
lydløs, ensom bak alle lysår i evigheten,
bare med et sakte sus fra havet
og fra vinden gjennom skogene nå og da.
Du skifter sol og vind og våren kommer
som bestemt.

Alle regnestykker går opp, dine mønstre og
figurer
er klare som glasskrystaller.
Derfor er det vi kommer til deg og spør
hvordan får du det til.

For nå har vi bodd hos deg så lenge, i lyst
og i nød,
og fra deg har vi fått hva vi hadde behov
unntatt dette ene – likevekten og
bestandigheten,
din uforstyrrelige ro.
Ja, du ser selv hvordan det er fatt med oss,
hvordan vi gjør livet om til død overalt vi
ferdes
– fabrikkene som arbeider dag og natt med
utslettelsesvåpnene.
Luften som forpestes, havet og skogene
som dør,
mens millioner av oss lever som dyr, i sult
og nød.
Slumstrøkene i øst og vest vokser som en
sykdom
og har alt lagt seg som en skorpe rundt de
store byene,
du ser det selv og vi kan jo ikke stanse det
uten gjennom strømmer av mord, helveter
av blod.

Du som leder isfjellene ut i mildere hav
og lar sommer veksle lydløst med høst,
hver til sin tid,
og som lar våren springe frem som grønne
fontener etter sneen
– lån oss litt av din balanse, din ro,
som når natt går over i dag og uværet drar
bort over åsene
må du hjelpe oss og rette opp igjen vårt hus
som snart vil styrte sammen og knuse alle.

det er diktskatter de er – har vært viktige for meg. De har vært med på å forme den jeg er, og de holdningene jeg har.

Men enda viktigere har allikevel min fars dikt blitt.

Jeg er vel den, vil jeg påstå, som kjente faren min best. Kanskje ikke lyrikeren, men mennesket Rolf Jacobsen. Jeg forble på Hamar, og holdt meg nær han i alle år. Det er nesten uvirkelig å tenke på at det alt er over 28 år siden han døde! Det er nesten like uvirkelig at det også har tatt så lang tid å få fortgang i planene for en kulturelt senter i Skappels gate 2. Nå ser det endelig ut til å lysne, og jeg ser med spent forventning fram til fortsettelsen.

Det er viktig for meg å poengtere – at for meg var Rolf Jacobsen først og fremst faren min. Han var en viktig del av livet mitt, et menneske som jeg sto nær og var glad i. Lyriker var noe han var i tillegg.

Jeg kom enda tettere inn på han etter 2. desember 1983, da hans kjære Petra, min mor, døde. Både før og etter dette var jeg oppom i Skappels gate 2 nesten daglig – og opplevde hvor sterkt han sørget og hvordan han gradvis, sakte, men ikke sikkert, kom seg videre.

Jeg kan ikke nå ta for meg hele hans historie, det er et altfor bredt tema. Jeg får plukke litt her og litt der rundt det livet jeg var nær og kjente. Så får heller andre analysere lyrikken.

Det er jo godt kjent at han fikk dom som landssviker etter krigen, fordi han var redaktør i Kongsvinger-avisen Glåmdalen. Det førte til at jeg ikke lærte faren min ordentlig å kjenne før jeg var omkring 10 år. Etter soningen ble det jobbpendling til Hamar, til stilling som bokhandlermedhjelper hos Gravdahl. Resten av familien, moren min Petra, broren min Bjørn og jeg ble igjen på Kongsvinger, mens far bodde på hybel i Reinert Svendsens gate på Storhamar. Bjørn og jeg var på besøk på Hamar noen få ganger, med buss, med buss-bytte på Rasen, nær grensen mellom Nord-Odal og Stange. Et sted i Nord-Odal gikk vegen under ei låvebru. Det var andre tider! Og luktet det oppkast på bussen, som det ofte gjorde på den tiden, så bidro jeg nesten hver gang til at den lukten ble strammere.

Årene på Hamar, fram til vi kunne flytte sammen på Nes i 1952, har han beskrevet som de ensomste i livet sitt. Perioden 1949 til 1952 omtalte han gjerne som «pakistanerårene». «Fremmedarbeider», har han skrevet i parentes et sted.

Han brukte ensomheten ikke bare til å kjede seg – for det gjorde han – han brukte den også til å ta tegnekurs, til å lage et turist-kart over Hamar – og til å dikte. Den økende turismen gjorde at det stadig var spørsmål om bykart hos Gravdahl, men det fantes ikke. Derfor bestemte den kartinteresserte Rolf seg for å lage et, med gatenett og silhuetter av sentrale bygninger, etter modell fra kart over europeiske storbyer. Som det ble mange av i hans etter hvert ganske omfattende kart-samling.

Han gikk eller syklet hver eneste gate, og i 1953 var kartet ferdig. I svart-hvitt og kostet kr 2,80, tror jeg. I dag forteller dette kartet mye om den utviklingen som har vært i byen vår på disse snart 70 årene. Kartet gir et viktig tidsbilde. Dette var før Hamar Vest var påtenkt, riksveg 50, dagens E6, gikk gjennom Strandgata og opp Kirkebakken og videre gjennom Furnesvegen, jernbanemuseet lå på Disen og kornsiloen lå langt ute på landet.

Ifølge Hanne Lillebos utmerkede biografi fikk han 250 kroner for jobben, og kartsalget gikk strykende, det skal ha blitt solgt 7 000–8 000 kart. Så det var nok mer lukrativt for Gravdahl enn for Rolf. Blant diktfragmenter i etterlatte kladdebøker har jeg funnet flere kvartals- og gateskisser.

I de knappe fire årene vi bodde på Nes måtte Rolf pendle, med Hamar–Kapp-ferga, med buss – eller faktisk også med spark! På denne tiden la isen på Mjøsa seg hvert år, det var aldri spørsmål om isen skulle legge seg, kun om når. Og ferga var en dårlig isbryter. «Skreia» vikarierte i enkelte perioder, men isvegen var ofte den påliteligste adkomsten til Hamar. Da brukte Rolf spark. En gang ble han advart av oppsynsmannen på isvegen da han var på veg til jobb: «Nå, Jacobsen, er isen dårlig.» Da han skulle tilbake om kvelden, var isen gått! Det satte en skikkelig støkk i han, selvsagt! Bussen via Stavsjø og Brumunddal var en langt

FOTO: ØSTLENDINGEN

tryggere løsning, men det var langt fra alltid at rutetidene passet arbeidstidene. Så for han, og for oss, var det en stor forbedring da vi høsten 1955 kunne flytte til Lille Hubred i Vang, og kunne ta bybussen fra Torshovkrysset for å komme til Hamar, og enda større da vi høsten 1961 så å si kom i mål – vi flyttet til Skappels gate 2. En leilighet faren min raskt ble veldig glad i. Sentralt i Hamar, tett ved jernbanen, med utsikt over «innlandshavet med det store lyset», som han skriver i et dikt.

Han begynte i Hamar Stiftstidende, Stikka, utpå etterjulsvinteren 1961. Det var avisen som skaffet oss den leiligheten. Det å flytte dit var en av de store positive endringene i livet hans, og for vår lille familie. Selv bodde jeg der et

par–tre år, før jeg vandret ut på egne ben.

På en måte ble Skappels gate 2 et slags kultursenter allerede mens Rolf bodde der. For hit strømmet det på med kunstnerkolleger fra nær sagt hele landet, forfattere, malere, skuespillere. Flere av Riksteatrets skuespillere stakk innom når teatret hadde forestillinger i byen, Vidar Sandbeck kom hver gang Volvoen hans var på service hos Jordkjend – og ofte ellers. Ellers dannet Rolf, Odd Solumsmoen, Knut Frøysaa og Anne-Lise Knoff en kvartett som hadde mye kontakt, de hadde mange og ofte ganske lange seanser. Og jeg skal ikke se bort ifra at det ble drukket en del rødvin ut over de sene kveldene. I flere år, mens helsa holdt, hadde de en årlig tur langs Prestvægen.

Og i Skappels gate 2 var Petra alltid en ivrig og overstrømmende vertinne. Petras varme mottakelse, engasjement, iver og humør går det fortsatt gjetord om – selv om det snart er 40 år siden hun døde. Gjesteboen, som hun alltid fikk gjestene til å skrive hilsener i, er interessant lesning.

Grunnstammen til Rolfs første diktsamling etter krigen – *Fjerntog* – utviklet han nok under soningen, men det var på hybelen i Reinert Svendsens gate han la det endelige grunnlaget for sitt comeback som lyriker.

Han var opptatt av å «få sitt ansikt tilbake». Jeg tror han begynte å føle at han var på veg til det da stipendiene begynte å komme på 60- og 70-tallet. De ga han også muligheter til å reise. Han var mer enn vanlig interessert i kart og reiser, det var nok det som gjorde at han turte gå løs på å lage et bykart. Denne interessen slår jo også igjennom i diktingen – det er svært mange stedsnavn i diktene hans.

Både på små og store reiser laget han omfattende planer med nøyaktige reiseruter, det være seg buss- eller togturer her i landet, eller større reiser rundt i Europa. Han leste og leste, planla og planla når en reise var bestemt. En gang han og Petra skulle på en månedslang tur til Toscana, avlyste han til slutt hele turen, og de reiste på en omfattende bussrundtur til og i Spania i stedet, for han syntes han kjente Toscana så godt etter all lesingen.

Han var ingen nær og varm pappa. Men han var så veldig mye annet som kompenserte for det. Han pirret og oppmuntret vår nysgjerrighet. Både i litteratur og på mange andre måter. Og så var han så flink til å sette fantasien vår i sving, ikke minst når han øste av sine brede historiske kunnskaper.

Men noen god barnepsykolog var han ikke. Jeg husker en gang som 12–13-åring, jeg hadde begått et dikt som jeg trodde var ganske bra – det inspirerte jo å ha en far som var dikter – men mine spedte forsøk fikk tommelen ned, rett ned. Det fikk jeg krystallklart forklart. Det var ikke den aller minste snev av oppmuntring. Så der og da forsvant det jeg måtte hatt av dikterambisjoner, og det eventuelle talentet med det. Det var kanskje det han ønsket. Jeg forsto jo tidlig at det ville vært galimatias å

prøve og gå i min fars lyriske fotspor. Det får holde at jeg gikk i hans fotspor som journalist.

Rolf var ganske lukket som mennesketype, det var ikke ofte han var personlig offentlig – selv om det kanskje er de sterke og høyst personlige diktene i slutten av *Nattåpent* han av mange nå huskes best for. Det første helt personlige diktet som jeg har funnet, er «Til deg», fra samlingen *Tenk på noe annet* fra 1979.

Han ble alvorlig, livstruende syk med en hardnakket blodforgiftning under en reise til Ungarn. Han var likblek, og klarte nesten ikke å gå da jeg møtte dem på Hamar stasjon. Turen gikk rett til sykehuset. Diktet ble utløst av de refleksjonene denne opplevelsen skapte. Jeg vet at Petra var både rørt og glad over dette diktet:

TIL DEG

Tiden går (hva skal den ellers ta seg til).
En dag hører du den banke på døren din.
Den har banket på hos oss,
men jeg lukket ikke opp.
Ikke dennegang.

Vet du,
jeg har ofte stått og sett litt på deg,
sånn om morgenen foran speilet der
når du kjemmer håret ditt, det
knitrer i det, som i sne i påskefjellet
og du bøyer deg litt frem (jeg ser det godt)
– er det kommet en rynke til?
– Det er det ikke. For meg
er du ung.
Det er sevre i deg, skog. Et tre

og med fugler i. De synger ennå.
Kanskje litt lavt i høst, men likevel.
– Ikke en dag uten en latter i strupen,
eller det sakte streifet av en hånd.

En gang
må jeg holde den enda fastere,
for du vet, vi skal ut og reise snart,
og ikke med samme båt.
Noen har banket på døren vår, men gått
igjen.

Dette
er visst det eneste vi aldri
har villet snakke om.

I alle år var det et enestående forhold mellom Rolf og Petra. En kan vel nesten si, når en kjenner fasiten, at Petra ofret sitt liv for at Rolf skulle ha det best mulig i sitt. I de vanskelige årene rett etter krigen, da han sonet landssvikdommen, prøvde Rolf å skjule for Petra hvordan han hadde det, og det samme gjorde hun – der hun måtte holde liv i to små gutter og seg selv med en symaskin som hun hadde svært lange dager ved. Det ble det for øvrig et dikt av i *Nattåpent*.

Jeg tok til tårene mer enn en gang da jeg etter at de begge var døde fant og leste de brevene de skrev til hverandre i denne perioden. Tross dette beholdt Petra et uslitelig humør og stå-på-vilje, som hjalp Rolf over mange kneiker – og som kanskje til slutt knekket helsen hennes.

Han så hvordan hun sto på – og han visste hvor sterkt hun hadde ofret seg i årene etter krigen, for at han skulle ha det best mulig, ha færrest mulig bekymringer. Jeg vil helst tro at han forsto at hun var sliten, nesten utslitt, så når hun dro fram støvsugeren eller vaskebøtta, sa han gjerne: «Hvil deg nå, Petra!»

Tanken på at han kanskje kunne hjelpe til, var ganske fremmed for han, som det var for de fleste, eller i hvert fall mange, menn i hans generasjon. Men han ville det beste for moren min, så han sa: «Hvil deg nå, Petra!» Det var et uttrykk vi ofte hørte. Han forsto ikke at det var en del husarbeid som måtte gjøres – det førte til at moren min ofte gjorde det mens han sov.

Når en er sønn av en lyriker, er det vel ikke til å unngå at en blir motiv og gir inspirasjon til enkelte dikt. Etter at han døde, fant jeg et stort antall diktkladder til et dikt han kalte «Min eldste sønn» – jeg er eldst – så det var ganske spesielt å følge arbeidet med det diktet. Han jobbet med det gjennom flere år, men det gikk med det som med «Den vackraste visan om kärleken» – det «kom aldri på pränt». Men endte som diktet «Gutteprofil», der profilen er min. Det kan leses i samlingen *Brev til lyset* fra 1960. Et annet vakkert dikt har jeg også gitt inspirasjon til, «– Når de sover».

Det første diktet jeg leste offentlig, var «– Mere fjell», det skjedde – av alle steder – i middelalderborgen Trakai utenfor Vilnius

i Litauen. Jeg var som journalist med på fylkesutvalgets reise til Utena-regionen i Litauen, med fylkesordfører Sverre Kristian Fjeld i spissen. Så diktvalget, som ikke var mitt, var vel en mellomting mellom en morsomhet og en politisk ytring. Men «– Mere fjell» er et flott dikt:

– MERE FJELL

Av og til
må noe vare lenge,
ellers mister vi vel vettet snart,
så fort som allting snurrer rundt med oss.
Store trær er fint
og riktig gamle hus er fint,
men enda bedre –
fjell.
Som ikke flytter seg en tomme
om hele verden enn forandres
(og det må den snart),
så står de der
og står og står
så du har noe å legge pannen inntil,
og kjøle deg
og holde i noe fast.

Jeg trivs med fjell.
De lager horisonter
med store hugg i,
som de var smidd av smeder.
Tenk på: – Den gamle nupen her har stått
som nå
helt siden Haralds-tiden.

Den sto her da de spikret en arming fast til
korset.
Som nå. Som nå.
Med sildrebekker på og lyngkjerr og den
store

bratte pannen
uten tanker i. Den sto her
under Belsen og Hiroshima. Den står her nå
som landemerke for din død, din uro,
kanskje dine håp.
Så du kan gå derbort og holde i noe hardt.
Noe gammelt noe. Som stjernene.
Og kjøle pannen din på den,
og tenke tanken ut.
Og tenke selv.

Vi jobbet begge i Hamar Stiftstidende og opplevde kursen der 1. desember 1971. Da var han riktignok sykmeldt, men fortsatt ansatt. Han var 64 år og ble pensjonist. Jeg gikk derfra rett til Hamar Dagblad, og nå er forsyne meg også den avisen lagt ned.

Det var alltid viktig for Rolf å ha noe å se fram til, det var helst reiser det dreide seg om. Selv etter at han ble gammel og dårlig til beins var det viktig. De siste månedene han levde, var det en tur med Hurtigruta han drømte om. Jeg visste at det aldri ville bli noe av. Men det var viktig at han fikk drømme.

Rolfs gode år sluttet 2. desember 1983.

Jeg husker, som det var i går, at han ringte en sen fredagskveld. «Petra holder på å dø fra meg», gråt han i telefonen. Hun hadde vært syk med hjerteproblemer en stund, men skulle hjem fra sykehuset denne dagen. Gjett om Rolf så fram til det! Dagene uten henne hadde vært så stusslige. Men hun kom bare et stykke opp i trappen til andre etasje, der brøt hun sammen og havnet på sykehuset igjen.

Jeg skyndte meg til sykehuset, og var med Rolf på den vondeste kvelden i livet hans, der Petra sa «Ord jeg ikke forsto, som du gjentok og gjentok», som det står i diktet «Plutselig. I desember».

PLUTSELIG. I DESEMBER

Plutselig. I desember. Jeg står til knes i sne. Snakker med deg og får ikke svar. Du tier. Elskede, så er det altså hendt. Hele livet vårt, smilet, tårene og motet. Symaskinen din og alle arbeidsnettene. Reisene våre tilslutt:
– under sneen. Under den brune kransen.

Alt gikk så fort. To stirrende øyne. Ord jeg ikke forsto, som du gjentok og gjentok. Og plutselig ingenting mer. Du sov. Og nå ligger de her. Alle dagene,
sommernettene,
druene i Valladolid, solnedgangene i Nemi
– under sneen. Under den brune kransen.

Lynsnart som når en bryter slås av blir alle billedsporene bak øyet tonet ned, visket ut av livets tavle. Eller blir de ikke?

Den nye kjolen din, ansiktet mitt og
trappen vår
og alt du bar til huset. Er det borte
– under sneen. Under den brune kransen?

Kjæreste venn, hvor er vår glede nu, de gode hendene, det unge smilet, hårets lyskrans over pannen din, ditt mot og dette overskudd av liv og håp?
– Under sneen. Under den brune kransen.

Kamerat bak døden. Ta meg ned til deg. Side ved side. La oss se det ukjente. Her er så ødslig nu og tiden mørkner. Ordene blir så få og ingen hører mer. Kjæreste, du som sover. Evrydike.
– Under sneen. Under den brune kransen.

Petras død var en stor ulykke for Rolf, han følte at livet var slutt, ville ikke leve mer. Jeg husker vi prøvde å overtale han til å kjøpe seg noen nye klær, som han sårt trengte. Svaret var kort og brutalt: «Jeg skal ikke ha nye klær – jeg skal daue snart!»

Men gradvis kom han mentalt litt mer til overflaten. Han sørget, men klarte etter hvert å samle tankene. Og snart ante jeg at han hadde begynt å dikte igjen. Det endte med samlingen *Nattåpent* som ble utgitt høsten 1985, og ble en sjelden opplagssuksess. Her skrev han seg ut av den verste sorgen, og reiste samtidig et monument over kjærligheten og over Petra.

Her to andre av diktene fra *Nattåpent*:

SYMASKINEN

Lyst hode over en symaskin, dypere og dypere ned. Nå sovner hun oppå den gule kjolen som skulle vært ferdig nå. Morgensolen fanger inn en saks og tre stumper av snelletråd. Liten gutt kommer lydløst inn en dør:
– Hun sover.
Og stemmen hennes: Å
– jeg sovnet visst.
To øyne mot meg prøvde et smil.
– Har bare littegran igjen.

Nå har du ingenting igjen.

FOTO: TROND TENDØ JACOBSEN

FOTO: PETRA JACOBSEN

Ikke til fredag, ikke til lørdag og ingenting som haster mer hverken for deg eller meg.

ILDFLUENE

Det var den aftenen med ildfluene da vi sto og ventet på bussen til Velletri at vi så de to gamle som sto og kysset
hverandre

under platantreet. Det var da du sa, halvt ut i luften halvt til meg: Den som har elsket lenge har ikke levd forgjeves. Og det var da jeg fikk øye på de første ildfluene i mørket, knitrende med lysblink rundt hodet ditt. Det var da.

Rolf Jacobsen kom aldri over tapet av Petra. Selv om det nesten daglig var besøk i Skappels gate 2, følte han seg så alene.

For Petra var ikke der. Det går neppe an å si det klarere enn i et kort diktutkast han skrev ned så sent som 20. september 1992, ni år etter at Petra døde. Dette var det siste diktet Rolf Jacobsen skrev. Det taler for seg:

Alene
er et ord
Alene
bor i huset
Alene går over gulvet
sitter i en stol
Alene

(Kåseri holdt på RJs «bakgårdsfest» i vinbaren Brødrene Jacobsen, lørdag 27. august 2022.)

TROND TENDØ JACOBSEN er eldste sønn til Petra og Rolf Jacobsen. Han har et langt yrkesliv bak seg som journalist i flere aviser i Hedmark, en tid arbeidet han også sammen med faren i Hamar Stiftstidende (Stikka). De siste arbeidsårene var han kommunikasjonsrådgiver i Sykehuset Innlandet. I 2007 utga han *Kjente jeg deg? En bok om Rolf Jacobsen*.

Oppstarten: Rolf Jacobsen-seminaret

Hvert år i perioden fra 1992 til 2003 ble det arrangert litteraturseminar ved Åsnes videregående skole i Solør i Hedmark. Til sammen ble 13 sentrale lyriske forfatterskap saumfart i løpet av 12 seminarer, og seminarene avstedkom 11 bokutgivelser i en egen skriftserie. Først ut av forfatterne var Rolf Jacobsen.

Det må ha vært rett etter skolestart høsten 1991 at lektorkollega ved Åsnes videregående skole, Erik Aagaard, kastet fram en idé om at vi burde arrangere et Rolf Jacobsen-seminar. Rolf Jacobsen var Solør og Flisas store dikterbegavelse, han hadde delvis vokst opp på Flisa og tilbrakte mye av sin ungdomstid der. Han var aktiv i så vel Hedmark AOF som Åsnes Arbeiderparti før krigen, var en drivende kraft i det lokale kulturliv og arbeidet som journalist ved Kongsvinger Arbeiderblads Flisa-kontor. Debutboka *Jord og jern* (1933) sin særegne bokbunad i aluminium signaliserte noe nytt i norsk poesi, og oppfølgeren *Vrimmel* (1935) fikk også behørig og positiv oppmerksomhet fra kritikerhold. Før krigsutbruddet hadde Jacobsen således opparbeidet seg en solid posisjon i lokalt og regionalt samfunnsliv og blitt en lyriker man kunne forvente seg mye av. Så ble da også Rolf Jacobsen en av de største forfatterne i norsk litteratur, og hans diktbøker har funnet sin naturlige plass i verdenslyrikken. Men i Åsnes kommune og i Solør var nok en annen Rolf Jacobsen-fortelling minst like levende. Rolf Jacobsen ble dømt for landssvik etter krigen, han hadde vært medlem av Nasjonal Samling fra 1940 og lokal propagandaleder for NS, og som redaktør av Kongsvinger Arbeiderblad (fra 1943 Glåmdalen) under krigen publiserte han nazi-ledere, noe som resulterte i en dom

på straffearbeid i tre og et halvt år samt tap av borgerrettigheter i 10 år. Jacobsens svik, ikke minst mot den arbeiderbevegelsen han hadde tilhørt, satt nok dypt i Åsnes-samfunnet og i solungene, som nok en gang ble minnet om Rolf Jacobsens rolle under krigen da Guri Hjeltnes' bok *Avisoppgjøret* utkom i 1990. For så vidt inneholdt ikke Hjeltnes' bok noe folk i grove trekk ikke allerede visste godt om, men at hele historien ble virvlet opp på ny, kunne gjøre den betenkt som hadde tenkt å lage et Rolf Jacobsen-seminar i den bygda som kjente mest på hans svik. Men til tross for bange anelser og en viss frykt for at man kunne stikke hånden inn i et vepsebol, begynte jeg å planlegge seminaret. Og det skulle snart vise seg at alle bange anelser var helt ubegrunnede. Fra lokalt og regionalt hold ble tiltaket ønsket velkommen, og da Rolf Jacobsen selv ankom Flisa til seminar om sitt eget forfatterskap i mars 1992, ble han mottatt som det han rettelig var: en verdenspoet og stor dikterbegavelse. «Valg av tomt til kommunens nye rådhus hadde han vært med på å peke ut før krigen – til 25-årsjubileet ble han ikke invitert», skriver Jan Erik Vold om den holdningen til Jacobsen som i lang tid rådte i Åsnes.¹ Med Rolf Jacobsen-seminaret endret dette seg, og solungene kan være stolte av sin store sønn hvis forfatterskap ikke inneholder «fnugg av macho-holdning

Hauge-seminaret i 1993. Fra venstre Rolf Jacobsen, Olav H. Hauge, Jan Erik Vold og Einar Økland.

eller fascistoide argumenter [...] slik de lett kan spores hos en Knut Hamsun eller en Ezra Pound», ifølge samme Vold. «Dette seminaret var en stor og viktig rettferdigjørelse i Rolf Jacobsens liv: Åsnes kommunes store sønn ble hyllet, han som i så mange år hadde vært en utstøtt. [...] Nå kom lærde fra inn- og utland for å tolke den store poet, han som klarere enn mange har skildret dette 'Annerledeslandet'».² Hyllesten av Rolf Jacobsen ble kanskje enda kraftigere manifestert det påfølgende år under Olav H. Hauge-seminaret da Rolf Jacobsen dukket opp på Solør hotell, nikket en hilsen til seminarpoet Hauge, hvorpå de begge to ble hyllet med langvarig stående applaus i en smekkefull forelesningssal.

Men la oss ikke foregripe begivenhetenes gang! Rolf Jacobsen-seminaret var slett ikke tenkt som den store nasjonale begivenheten det i realiteten ble. Planen var opprinnelig å invitere regionens lærere og lektorer til et etterutdanningskurs i norsk lyrikk, med hovedfokus på Jacobsens forfatterskap. Dette kurset ble planlagt over to dager, og det skulle foregå på Sønsterud gård, en gjestegård med idyllisk beliggenhet ved Gjesås-sjøen noen

kilometer øst for Flisa. Der var det plass til om lag 30 deltakere, og vi regnet ikke med at det skulle være noe stort overnattingsbehov. Først da påmeldingene tok til å renne inn, forsto vi at vi måtte kaste oss rundt og skaffe oss andre og større lokaler. I grunnen var det bare Solør hotell midt i Flisas Kaffegate som kunne være aktuelt den gangen. Der kunne man presse inn henimot et par hundre tilhørere i forelesningssalen (de facto: spisesalen), tidvis også til diktopplesning, samtale med forfatterne, konserter m.v. på kveldstid. Forelesere og deltakere ble også innlosjert på nå nedlagte Solør hotell. Imidlertid fantes ikke nok hotellkapasitet i Åsnes kommune, der også Victoria hotell (som ennå er i drift) ble fullbooket. Med deltakere innlosjert så vel i Våler som i Grue kommune, en gang også i Elverum, måtte en hel logistikk-plan utarbeides: Seminardeltakerne måtte fraktes med buss til og fra Flisa fra de andre Solør-kommunene.

På tidlig 1990-tall var det fremdeles så å si en uskreven lov at den som skulle undervise i norsk i gymnaset, særlig i andre og tredje gym (som man fremdeles sa), måtte ha nordisk

hovedfag. Selv hadde jeg engelsk hovedfag med nordisk grunnfag og religionsvitenskap mellomfag i fagkretsen. Jeg ble likevel stadig tildelt norsk-klasser ettersom norsklektorer var mangelvare, og folgelig leste jeg nordisk ved Universitetet i Oslo på kveldstid og holdt på med hovedfag da jeg fikk i oppgave å arrangere Rolf Jacobsen-seminaret høsten 1991. Jeg hadde således brukande oversikt over hva som rørte seg i norsk og internasjonal lyrikkforskning i en periode da også nordiskfagets litteraturdel var i ferd med å bli mer teoretisk orientert. Det sto klart for meg at skulle man arrangere et seminar for norsklektorer som kjente hoveddragene i Rolf Jacobsen-resepsjonen fra før, måtte ny kunnskap bringes til torgs, ny forskning, nye perspektiver og tilnærmingsmåter til litteraturen. Rektor ved Åsnes videregående skole, Trond Andresen, var lærebokforfatter og tidligere leder av Landslaget for norsk-undervisning. Vi visste dermed godt hva som rørte seg i norsklærerkreter og fornemmet at der fantes ønsker om å styrke norskfagets dannelsesdimensjon, og en konsekvens av dette ville være å legge mer vekt på skjønnlitteraturen i skolefaget. Kort sagt etterlyste mange en mer grunnleggende norskdidaktisk refleksjon: hva skulle man undervise i og hvorfor?

Disse to didaktiske grunnspørsmål krever først og fremst fagkunnskap og ikke minst evne til å fornye sine kunnskaper. I planleggingen av et seminar som skal møte de utfordringer som her er skissert, kreves det at foredragsholderne er i kunnskapsfronten. Å bringe nye perspektiver til og ny-lese en allerede kanonisk forfatter som Rolf Jacobsen er litteraturforskernes oppgave. Imidlertid er en annen gruppe minst like viktig, kanskje særlig innenfor lyrikken og i norsk lyrikkformidling i særdeleshet, nemlig forfatterne. På et Rolf Jacobsen-seminar måtte altså forskere og «practising poets» bringes sammen på samme arena. Og som tenkt, så gjort: Til det aller første Flisa-seminaret ble internasjonalt orienterte forskere av en noe eldre garde som allerede var veletablerte Jacobsen-lesere, professorene Asbjørn Aarnes (1923–2013) og Helge Nordahl

(1927–2018), invitert sammen med forfatteren og «enmannsuniversitetet» Jan Erik Vold, som har vært en god samarbeidspartner og inspirator både i de årene Flisa-seminarene pågikk og siden. Invitasjoner gikk det også til litteraturkritiker og lyrikkforsker Andreas Lombnæs som var (og er) svært opplest på nyere litteraturteori, til Per Thomas Andersen som på den tid hadde brakt danske Peter Brasks analysemetoder inn i norsk litteraturforskning, og til professor og Rolf Jacobsen-oversetter Olivier Gouchet som fra Orléans i Frankrike kunne anskue Rolf Jacobsens diktning med franske øyne.

To av de som ble invitert til Rolf Jacobsen-seminaret – og som også kom – var helt i begynnelsen av sine akademiske karrierer. Det gjaldt for det første Øystein S. Ziener som med sin oppvekst i Vallset kunne kalles seminarets «hedmarkske alibi». Ziener debuterte som poet i 1992 med *Fanga. Fanga i flukta*, arbeidet som litteraturkritiker i Dag og Tid og var i ferd med å komme i gang med en doktoravhandling om Herman Bang.³ For det andre gjelder det Erling Aadland som på den tiden arbeidet med sin doktoravhandling om nettopp Rolf Jacobsens diktning. Foredraget hans hadde tittelen «Å lese det tildiktende» og var på mange måter et oppgjør med den tradisjonelle oppfatningen om at Rolf Jacobsens diktning handler om motsetningen mellom natur og kultur. Forelesningen vakte såpass oppsikt at en av nestorene i norsk lyrikkforskning, før nevnte Asbjørn Aarnes, under seminarets avsluttende diskusjon besteg talerstolen og erklærte at Aadland hadde gitt han en helt ny og langt mer dyptgripende forståelse av Rolf Jacobsens diktning; foredraget var så gjennomreflektert og lesningene så velfunderte at det nærmest var å betrakte som en liten revolusjon i norsk lyrikkforskning. Noe helt nytt hadde inntruffet på Flisa! «Det mest spennende [...] videre er ferdigstillelsen av Erling Aadlands doktoravhandling, sa Ole Karlsen» til Glåmdalen da seminaret var slutt.⁴ Tre måneder etter Flisa-seminaret – i juni 1992 – leverte Aadland inn sin doktoravhandling «*Forundring. Trofasthet.*» *Poetisk tenkning i Rolf Jacobsens lyrikk*. Avhandlingen har siden blitt stående

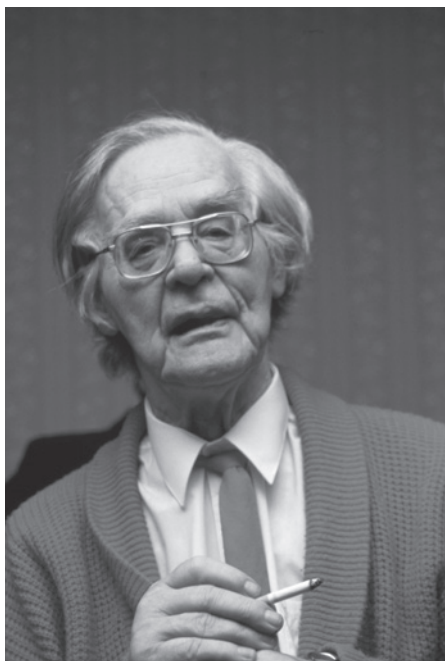
som en bauta i norsk lyrikkforskning, den satte en standard som senere lyrikk-avhandlere måtte strekke seg etter.

Ved inngangen til 1990-tallet var Rolf Jacobsen ikke bare en kanonisert forfatter, men han hadde også, ikke minst med sin siste diktsamling *Nattåpent* (1985), blitt en folkekjær poet. Sett i ettertid burde man som arrangør kanskje ha forutsett at seminaret ville tiltrekke seg mye folk; den litterære offentlighet var langt fra så fragmentert som den er blitt i løpet av de siste 30 årene. Seminaret ble forhåndsomtalt ikke bare i lokalpressen, men også riksmidlene fattet interesse. Og da seminaret sto for døren, hadde endog Lørdagsrevyen i NRK en lang reportasje med den aldrende dikteren på besøk i sine barndoms- og ungdomstrakter på Flisa. At seminaret fikk så mange påmeldte at også kapasiteten ved Solør hotell sto i fare for å bli sprenget, hadde naturligvis også sammenheng med at Rolf Jacobsen selv hadde takket ja til å være til stede. Ja, ikke bare være til stede, men også opptre med diktopplesning. I tilknytning til seminaret inngikk nemlig også et kveldsarrangement samt en utstilling, begge i samarbeid med lokale krefter, Solungjazz og Åsnes kunstforening/Åsnes folkebibliotek. Utstillingen besto av Dag Hoels originalfotografier til dikt av Rolf Jacobsen fra bokverket *Liv laga* (1991), og i tillegg kunne publikum studere originalutgavene av Jacobsens samlinger, samt ulike utvalg og samleutgaver. «Vi hyller en mester med en annen mester», sa Jan Erik Vold da kveldens jazzkonsert begynte, «tonedikteren var Duke Ellington og lyrikken var signert Rolf Jacobsen».⁵ For anledningen var spisesalen/forelesningssalen omgjort til konsertlokale, slik at den da svært svaksynte poeten kunne lese dikt på store ark med oppblåste bokstaver – uten tonefølge. I tidligere år hadde poeten selv opptrådt med jazzmusikere, så settingen med to sett Kapstad/Vold og så opplesning ved Rolf Jacobsen selv kunne knapt vært bedre. Sjelden har det vært mer lydhørt publikum i Solør enn da Jacobsen leste sine dikt, og særlig gripende ble det da han til slutt leste fra «Rom 301» i *Nattåpent*, kjærlighetsdiktene til og om sin avdøde kone.

«Rolf Jacobsen [...] tok deltakerne på seminaret med storm», kunne lokalavisa Østlendingen melde dagen derpå.⁶ Alle de 160 som var påmeldt til seminaret, var nok til stede der, men hvor mange som presset seg sammen i lokalene for å oppleve trekløveret Jacobsen/Kapstad/Vold finnes det ingen oversikt over, godt over 200 må det ha vært når de som kun hadde konsertbilletter regnes med. Men hvor kom alle disse menneskene fra, og hvem var de? Når man i ettertid studerer deltakerlista, ser man at folk kom fra alle kanter av landet, fra Troms og Finnmark i nord til Kristiansand i sør, fra Bergen i vest mens aller flest kom fra østlandsområdet. Endog fra utlandet kom det folk, fra Canada, USA, Tyskland foruten fra nabolandene. Seminaret var i utgangspunktet konsipert som et etterutdanningskurs for norsklærere, og særlig var det mange gymnaslektorer og høyskolelektorer blant deltakerne. Men også mange litteraturstudenter, forlagsfolk, forfattere og kritikere fant veien til Flisa, i lag med folk som arbeidet i sosialvesenet eller med sykepleie og ikke minst: litteraturinteresserte fra alle lag av befolkningen. Så selv om seminaret i utgangspunktet var konsipert som et etterutdanningskurs for norsklærere, så trakk så vel seminaret om Jacobsen som senere seminarer til seg folk fra helt ulike «walks of life», selv om lærer- og lektorstanden var i flertall.

Bok 1: *Frøkorn av ild. Om Rolf Jacobsens forfatterskap*

Rolf Jacobsen var til stede på store deler av seminaret og fulgte interessert med i utlegningene om sitt forfatterskap. Å få sin diktning belyst fra alle bauger og kanter av svært kompetente forelesere nettopp på Flisa i Åsnes kommune, må ha betydd mye for han.⁷ I et julebrev til sin svenske venn Christer Eriksson i desember 1991 nevner han med neddempet stolthet at i «mars blir det et symposium om R. J. med flere professorer. De skal visstnok ha ut et skrift».⁸ Skriftet Jacobsen nevner, ble til den første boka om diktningen hans, *Frøkorn av ild. Om Rolf Jacobsens forfatterskap* som utkom i 1993. Dette ble også den første boka blant de 11

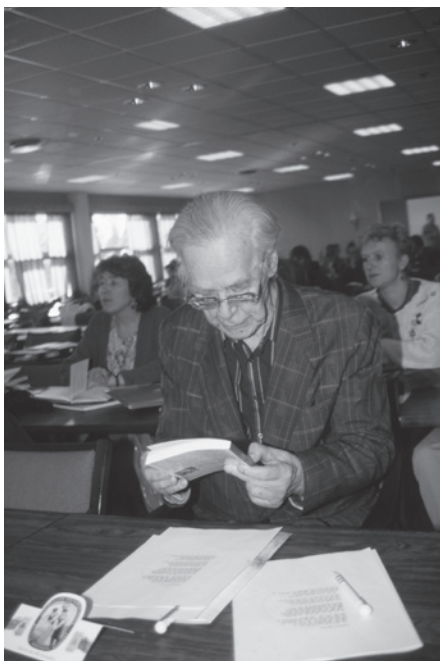

Rolf Jacobsen på Rolf Jacobsen-seminar i 1992.

bøkene som Flisa-seminarene avstedkom. Denne serien med bøker ble Flisa-seminarets tredje bein så å si, i tillegg til selve seminaret med påfølgende kulturkveld.

Planleggingen av «skriftet» Rolf Jacobsen nevner, ble igangsatt så snart planleggingen av selve seminaret var «i boks» høsten 1991. Som før nevnt var rektor Trond Andresen tidligere leder av Landslaget for norskundervisning (LNU), og tidsskriftet Norskklæreren var en viktig kanal for å spre informasjon om seminaret blant norskklærere. Landslaget for norskundervisning hadde (og har) også sin egen skriftserie, Norsk bokklubben, som den gang ble driftet i samarbeid med Cappelen Fakta og som utga/utgir fagbøker/lærebøker for så vel etablerte norskklærere som for «pensummarkedet». Ettersom Flisa-seminaret i utgangspunktet var myntet på norskklærere, falt det naturlig å sende en prosjektbeskrivelse til LNUs skriftstyre, og LNUs skriftstyre lot seg umiddelbart begeistre. Særlig «tente» skriftstyrets daværende leder, den engasjerte

FOTO: TROND ANDRESEN

På Olav H. Hauge-seminar i 1993.

litteraturformidler Odd Martin Mæland (1914–2013), umiddelbart på bokideen, og ble på mange måter Flisa-seriens fødselshjelper med svært profesjonell assistanse fra forlagets side. Slik ble *Frøkorn av ild. Om Rolf Jacobsens forfatterskap* bok nr. 70 i LNUs skriftserie, og nr. 1 i den «serien-i-serien» som «Flisa-bøkene» med årene kom til å utgjøre. For innen bokbunaden på Rolf Jacobsen-boka var utarbeidet, var planene for neste Flisa-seminar allerede kommet så langt at man kunne regne med at det var nok – og godt nok – materiale til nok en bokutgivelse. Omslaget ble derfor utarbeidet med tanke på at det kunne bli flere lignende bøker om norsk poesi.

I løpet av godt og vel halvannen seminar dager ble det gitt åtte forelesninger opp mot ca. 40–45 minutter om Rolf Jacobsens diktning. Alle foreleserne omarbeidet sine forelesninger til artikler eller essays, og alle fant nåde hos forlagskonsulent og ble funnet trykkeverdige. Men med bare åtte artikler ville det bli en liten bok, kanskje en bok med typisk «seminar-

preg», og dessuten fantes det mye annet Rolf Jacobsen-stoff som burde dokumenteres i denne første boka i sitt slag om den store poeten. Rolf Jacobsens poesi er visuell og visualiserende, og mange var kjent med at han både i unge år og senere prøvde seg i tegnekunsten. Imidlertid hadde svært få sett noen av hans tegninger. Denne siden ved poetens virke fikk man dokumentert ved å gjengi tre tegninger i boka – med poetens velvillige medvirkning og med kommentarer fra hans omgangsvenn, billedkunstneren Anne-Lise Knoff.

Når man undersøker et kjent forfatterskaps resepsjonshistorie, unnlater man som oftest å beskrive hvordan et forfatterskap framstår i diktsjangeren portrettdikt. Mange har skrevet dikt til Rolf Jacobsen eller om hans diktning, og en del av disse ble innlemmet i boka sammen med nyskrevne bidrag fra Roger Greenwald og Paal-Helge Haugen. Selv om portrettdiktet kan tendere mot det hagiografiske, gir disse diktene samlet et mangefasettert og sammensatt bilde av poeten.

Jeg tenkte også lenge på å lage en samtale med dikteren om forfatterskapet, men hadde mine reservasjoner som ikke bare gjaldt ærefrykt for poeten og redsel for å dumme meg ut, men også det enkle faktum at Rolf Jacobsen både var en svært gjennomintervjuet poet og erfaren journalist. Gjennom årene hadde han utviklet et helt repertoar av svar og uttrykksmåter han stadig benyttet i intervjuene, så enden på visa ble at norsk-kollega Terje Tønnesen og jeg gikk gjennom alle intervjuer han hadde gitt og laget en collage av Rolf Jacobsens replikker med særlig henblikk på å få fram ulike sider ved hans poetikk. Intervjubrokkene, portrettdiktene og Rolf Jacobsens tegninger ble til sammen til innledningsbolken i boka, fulgt av de åtte artiklene/essayene som hadde sitt utgangspunkt i forelesningene på Flisa. Imidlertid mente jeg at boka også burde inneholde mer om Jacobsen-resepsjonen, blant annet ulike teksttyper om hvordan han ble oppfattet av sine forfatterkolleger.

«Ja, enda om eg ikkje er nokon artikkel- eller prosaforfattar, vil eg gjerne prøve å skrive ein (mindre) artikkel til den planlagte boka om Rolf Jacobsen», skrev Arvid Torgeir

Lie i et brev til meg.⁹ Artikkelen hans, «Rolf Jacobsen: tematisk romsleghet og stilistisk mangfald», ble, slik jeg forventet av en av våre viktigste (men i litteraturkritikken altfor lite omtalte) poeter, svært innsiktsfull, ja, tilmed sannspådd. For ulikt alle andre påpeker Arvid Torgeir Lie så vel det økokritiske som det åpenbare bruksaspektet i Rolf Jacobsens diktning. For Jacobsens dikt lar seg nettopp bruke – i politisk sammenheng, i miljø- og klimakampen, i begravelser, de kan sjangervandre inn i salmebøkene.

Den store amerikanske poeten Robert Bly (1926–2021), som også har gjendiktet bl.a. Tomas Tranströmer, Olav H. Hauge og Rolf Jacobsen, hadde ikke anledning til å presentere et nyskrevet essay, men foreslo at vi kunne bruke «Hvit skygge», innledningsartikkelen til hans bok med Rolf Jacobsen-dikt, *Twenty Poems*. Om noen skulle være i tvil om Rolf Jacobsens plass i verdenslyrikken, bør vedkommende lese denne innledningen, for her plasseres Rolf Jacobsen sammen med giganter og nobelprisvinnere som Antonio Machado, Tomas Tranströmer og Theodore Roethke. En annen av Rolf Jacobsens amerikanske oversettere, Roger Greenwald, bidro imidlertid med nyskrevet materiale, en grundig artikkel om hva «en oversetter kan tilføre den kulturen han oversetter fra» som det heter i tittelen i en artikkel som bl.a. tematiserer bruken av de mange stedsnavn i Rolf Jacobsens diktning.

Denne tredje bolken munner ut i to didaktiske artikler. Poet og litteraturlærer Per Olav Kaldestad tar for seg hvordan skoleelever kan lære språk og skriving av å lese Rolf Jacobsen ved bl.a. å ta for seg bildebruk og rytmiikk i Jacobsens tekster. Og med bokas siste artikkel er vi bokstavelig talt tilbake på Flisa og Åsnes videregående skole. Elin Haugdal, nå professor i kunsthistorie ved Universitetet i Tromsø, skrev som gymnasiast på Flisa særoppgave om Rolf Jacobsens diktning. I 1992 var hun blitt nordiskstudent og kommenterer med nordiskstudentens blick et utdrag fra sin særoppgave fra et par år tilbake, og spør seg om hun ikke med andre tilganger enn den nykritiske lese måten kunne ha fått mer ut av diktlesningene sine.

«Da seminarprogrammet i sin tid ble utarbeidet, var det viktig for oss å sette Rolf Jacobsens forfatterskap inn i en sammenheng. Sette det i forhold til hva som ellers har skjedd i vårt århundres poesi. [...] [N] oe nytt i Jacobsen-resepsjonen [skulle] presenteres, gjerne på bakgrunn av nye tilnæringsmåter, sier Ole Karlsen» ifølge Vårt Land etter lanseringen på Café Engebret i Oslo den 9. februar 1993.¹⁰ «Rolf Jacobsen for leg og lærd» var Terje Mosnes' overskrift i Dagbladet, og trekker fram Rolf Jacobsen som «hovedperson ved boklanseringen i går, der han leste opp for to av hans turnepartnere, pianist Egil Kapstad og poet Jan Erik Vold, hyllet 'Gamle Jack' [Volds kjælenavn på sin kollega] på klingende, swingende vis».¹¹

Den tidligere natt-redaktøren Rolf Jacobsen var neppe noen morgenfugl, men da rektor Trond Andresen og jeg troppet opp i Skappels gate 2 i Hamar tidlig om morgenen på lanseringsdagen, var han reiskledd og klar, med en liflig duft av en liten konjakk-oppstiver som forberedelse til en lang dag i medienes rampelys.

Høydepunktet – og slett ikke til forkleinselse for duoen Vold/Kapstad – var Jacobsens opplesning: fire dikt med «Anderledeslandet» som avslutning. Selve programmet skulle vare en time, dertil kaffe og snitter, men før dette var det fotografering og intervjuer, blant annet direkte på NRK radio. Og etter kaffen enda flere intervjuer samt boksignering. Men den aldrende Jacobsen som da var svært dårlig til beins, holdt heroisk ut, ja, det så ut til at han trivdes i all hurlumheien. Da Andresen og Jacobsen endelig kunne returnere til Hamar utpå ettermiddagen, ble jeg igjen og fikk min debut i Dagsnytt 18. Lanseringen ble omtalt i de fleste riksbavisene, og lokalavisene i Hedmark hadde sendt journalister inn til Oslo. For ytterligere å gi et inntrykk av den oppmerksomhet og status lyrikken hadde på den tiden, viser en perm full av presseklipp fra nyhetsovervåkinga Norske Argus A/S at boka fikk omtale/anmeldelse/notis i et forti-femti-talls norske aviser fra Agder i Sør til Finnmark i nord, en oppmerksomhet som i vår tid vel bare er de store bestselger-romaner forunt. Å utgi en litteraturvitenskapelig antologi i vår

tid krever som regel at redaktøren skaffer til veie et betydelig beløp i trykkstøtte for at det ikke skal bli et rent tapsprosjekt for forlagene. *Frøkorn av ild. Om Rolf Jacobsens forfatterskap* kom i et opplag på hele 3500 eksemplarer. Norsk bokklubben hadde gjennom 1990-tallet mellom 1500 og 2000 medlemmer, og ca. 1200–1500 bøker ble solgt gjennom denne kanalen, resten – og boka ble utsolgt – gikk over disk.

Seminaret ut av støpeskjeen

Rolf Jacobsen-seminaret ble en dunderende suksess, og suksesser frister til gjentakelse. Som nevnt var allerede nytt seminar planlagt i 1993 i god tid før Rolf Jacobsen-boka utkom. Alle involverte hadde høstet erfaringer med arrangement, og Jacobsen-seminaret dannet skole for alle de påfølgende arrangementene. Verdenspoet Jacobsen hadde lokal og regional tilknytning. Det kunne være fristende å fortsette i samme spor; som selve forfatterfylket har Hedmark så vel kanoniserte som mindre kjente forfatterskap innen mange sjangere som burde utforskes og løftes fram i lyset. Imidlertid ble det raskt besluttet at vi skulle avgrense oss til lyrikk og samtidig veksle mellom det man (i en eller annen forstand) kunne kalle hedmarkspoeter og forfattere med tilhørighet annensteds i landet.

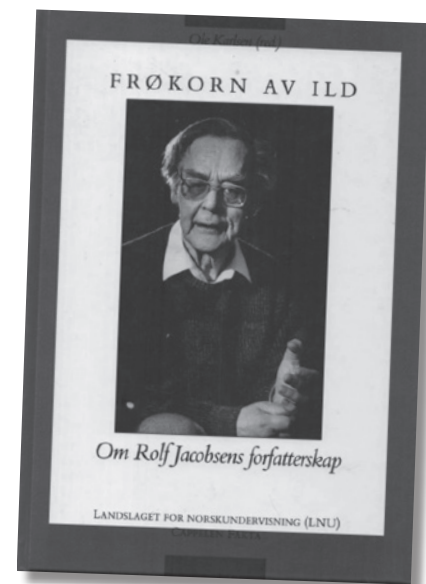
Denne vekslingen var delvis også begrunnet i det økonomiske. I og med at seminaret i hovedsak baserte seg på tilskudd fra Solør-kommunene og fra skole- og kulturetatene i Hedmark fylke (i tillegg til seminaravgifter), regnet vi med at det var strategisk fornuftig å holde oss i den hedmarkske litteraturen annethvert år. Jacobsen tilhørte den eldre garde i litteraturen, og vi satte oss fore å veksle også mellom poetgenerasjoner (med etterkrigstida som ramme) og mellom kanoniserte forfattere og poeter som ennå ikke hadde samme kanoniske status som Jacobsen, men som burde ha det.

Å bidra til og utvikle den norske kanon var såpass ambisiøst at det knapt nok ble nevnt, men lå der som et underliggende premiss. Å skape en møteplass mellom litteraturkyndige fra ulike fagområder og -tradisjoner var også en ambisjon; mest iøynefallende var møtet

mellom poetene og litteraturforskerne som foreleste i samme sal på samme seminar – i tur og orden. Forelesningene skulle ligge på et høyt faglig nivå, bringe ny kunnskap og nye tilganger til litteraturen. Dette lyktes vi særlig godt med på Jacobsen-seminaret, ikke minst fordi foreleserne besto av en miks av erfarne litteraturvitere og unge forskere tidlig i forskerkarrieren. «Jungeltelegrafene» sørget for at lyrikkinteresserte over det ganske land fikk vite at den faglige kvaliteten var høy på «Flisa-seminaret», og det bidro både til at foreleserne i påfølgende år kom med skjerpede og gjennomarbeidede forelesninger og at man ikke hadde særlig behov verken for å rykke inn dyre annonser i aviser og tidsskrift eller drive reklamekampanjer på annet vis. Taiminga med lansering av *Frøkorn av ild. Om Rolf Jacobsens forfatterskap* ca. 14 dager før neste seminar var perfekt og sørget for mye oppmerksomhet rundt arrangementene på Flisa. Skjønt 1993-seminaret om Olav H. Hauges forfatterskap hadde knapt noe behov for gratisreklame, for på det tidspunktet var det for lengst fulltegnet!

(Artikkelen er en forkortet versjon av kapitlene om seminaret om Rolf Jacobsens forfatterskap på Flisa i mars 1992 og den påfølgende

bokutgivelsen, hentet fra Ole Karlsens nylig utgitte bok *Flisa-seminaret – en skole- og litteraturhistorie*, Novus forlag 2022. Blant bidragsyterne til boka er Frank Eriksen med essayet «Det er et stort sug i landskapet her. Om Flisa-seminaret» der han særlig tar for seg Rolf Jacobsen-seminaret.)

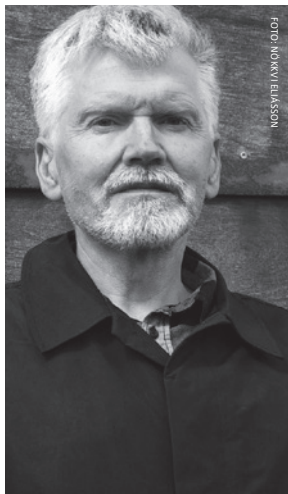
NOTER

- 1 Jan Erik Vold: *Kánon / kannon / kanón* (2016), s. 17
- 2 Vold 2016, s. 17
- 3 Øystein S. Ziener tok livet av seg i 1998, 41 år gammel, da han var i slutfasen med doktoravhandlingen. Avhandlingen, *Homoseksualitet? Homotekstualitet? Drift og skrift i Herman Bangs forfatterskap*, er senere bearbeidet og utgitt i bokform av Jørgen Lorentzen (2002). Et utvalg av Zieners fire diktsamlinger finnes i *Dikt i utvalg*, redigert og med etterord av Ole Karlsen (2006).
- 4 Glåmdalen, 30. mars 1992
- 5 Glåmdalen, 30. mars 1992
- 6 Østlendingen, 28. mars 1992
- 7 Hvor mye seminaret betydde for Rolf Jacobsen, fremgår også av Hanne Lillebos *Ord må en omvei. En biografi om Rolf Jacobsen* (1998). Lillebo gir en fyldig beskrivelse av seminaret og også av møtet mellom dikterhovedingene Rolf Jacobsen og Olav H. Hauge på Flisa året etter, under Olav H. Hauge-seminaret i 1993. Se Lillebo 1998, s. 453–454 og 460–461.
- 8 Lillebo 1998, s. 453
- 9 Brev fra Arvid Torgeir Lie datert 3. mars 1992
- 10 Vårt Land, 11. februar 1993
- 11 Dagbladet, 10. februar 1993

OLE KARLSEN er professor i nordisk litteraturvitenskap ved Høgskolen i Innlandet og har skrevet en rekke bøker og artikler om norsk og nordisk lyrikk. Han var faglig ansvarlig for alle Flisa-seminarene som fant sted i perioden 1992–2003. I årene 2011–2015 var han faglig ansvarlig for Nordisk samtidspoesifestival | Rolf Jacobsen-dagene på Hamar.

Poesifestivalen – det vakreste vårtegnet

Vi teller ned mot festival, og her kommer en liten smakebit på noe av det vi har i vente. Fullt festivalprogram lanseres i midten av januar. Følg med! Det er all grunn til å glede seg. Lyset i mars! Når poetene inntar Hamar, er det snart vår!

Gyrðir Eliasson

Ellen Andrea Wang

Priya Bains

Islendingene kommer

Det er Gyrðir Eliasson (f. 61) som er årets festivalpoet, og han får følge av flere islandske poeter når han reiser til Hamar i mars. Hva er det med Island? kan man nesten få lyst til å spørre. Landet har knappe 370 000 innbyggere, men uvanlig mange poeter og forfattere. Man får også inntrykk av at flere av dem er vokst opp på mindre steder, tett på hav og vind. Islandsk har, som vi vet, nært slektskap til norsk. Grammatikk og ordtilfang

ligger tett opp til vestnorrønt, som blant annet ble brukt på Vestlandet og oppover langs norskekysten fra ca. år 800–1350 e.Kr. Islendingene er opptatt av å verne om språket sitt, i stedet for hyppig å integrere låneord fra andre språk, er islendingene flinke til å lage egne ord og uttrykk.

Vi gleder oss stort til å bli bedre kjent med Gyrðir Eliassons forfatterskap under festivalen. Han er oppvokst i Sauðárkrúkur på Nordvest-Island, men bor i dag i Reykjavík.

Etter at han ga ut sin første diktsamling i 1983, har han gitt ut flere diktsamlinger, romaner og novellesamlinger. Han er også en flittig oversetter. Gyrðir Eliasson er utpekt som «den store stilisten» i islandsk samtidslitteratur. Han har mottatt en rekke priser og var nominert til Nordisk råds litteraturpris to ganger før han fikk prisen i 2011 for novellsamlingen *Mellom trærne*. I samarbeid med Høgskolen i Innlandet vil det torsdag 9. og fredag 10. mars bli arrangert et seminar viet Gyrðir Eliassons diktning. Seminaret er som alltid gratis og åpent for alle. Også i hovedprogrammet vil det bli flere muligheter til å bli bedre kjent med forfatterskapet hans, blant annet i programposten «møte med årets festivalpoet» lørdag formiddag i Salongen i Hamar Teater.

Fra Island kommer også poetene Magnús Sigurðsson, Aðalsteinn Ásberg Sigurðsson og Kristín Svava Tómasdóttir. Magnús Sigurðsson (f. 84) er født og oppvokst i et lite fiskevær ved Vestfirði. I 2008 kom hans første diktbok *Fiðrildi, mynta og spörfuglar Lesbíu* som han ble tildelt Tómas Guðmundsson-prisen for. I 2013 mottok han den prestisjetunge Jón úr Vör Poetry Award. Sigurðsson er blitt kalt «en av Islands mest bemerkelsesverdige unge forfattere». Magnús Sigurðsson har også gjendiktet blant andre Tor Ulven.

Aðalsteinn Ásberg Sigurðsson (f. 55) er oppvokst i Húsavík. I tillegg til å virke som forfatter, lyriker og oversetter, skriver han sangtekster. Fra 1998–2006 var han president for Forfatterunionen på Island. Han driver det uavhengige forlaget DIMMA som gir ut bøker og musikk.

Kristín Svava Tómasdóttir (f. 85) kommer fra Reykjavík. Hun har vært aktiv i det poetiske miljøet på Island de siste femten årene, og har så langt gitt ut flere lyrikksamlinger. Hennes siste utgivelse er *Hetjusögur (Heroes, 2020)*. Kristín Svava Tómasdóttirs lyrikk har blitt oversatt til blant annet gresk og arabisk, og er blitt publisert i en rekke magasiner og antologier.

Festival i hele byen

Under festivalen vil de islandske poetene medvirke i flere programposter. Kristín Svava

Tómasdóttir vil blant annet lese under åpningsforestillingen, mens Magnús Sigurðsson og Aðalsteinn Ásberg Sigurðsson er blant dem som skal holde foredrag på seminaret om Gyrðir Eliassons forfatterskap. Lørdag formiddag kan du møte Magnús Sigurðsson i den populære platesjappa Vinyl & Kaffe hvor han leser dikt og spiller musikk som han har et spesielt forhold til. Søndag 12. mars vil det bli en samtale med alle de islandske forfatterne, ledet av Kristian Breidtfjord, i Kunstbanken Hedmark Kunstsenter.

Det er Hamar Teater som er festivalens hovedarena. Hamar Teaters salonger og saler er som skapt for å huse poesifestivalen. Åpningsforestillingen 9. mars vil som alltid skje i teatersalen. Det er den folkekjære forfatteren Britt Karin Larsen som skal holde årets Rolf Jacobsen-forelesning. Det vil ellers bli opplesninger av Eva Runefelt, Priya Bains og Kristín Svava Tómasdóttir. Musikken denne kvelden er ved superbassist Ellen Andrea Wang.

Svenske Eva Runefelt skulle egentlig ha gjestet Hamar under forrige festival, men koronaen stakk kjepper i hjulene. Derfor er det ekstra gledelig å kunne ønske henne velkommen til Hamar nå i mars. Eva Runefelt (f. 53) har et rikt forfatterskap bak seg. Etter debuten i 1975 har hun gitt ut fjorten bøker. Kjærlighet, død og hukommelse er blant temaene i forfatterskapet. Hun har mottatt en rekke priser og er blitt nominert til Nordisk råds litteraturpris flere ganger. Runefelts nyeste diktsamling, *Ur världen*, kom i 2020. Hun er en av poetene vi har rettet spørsmålet «Hva er poesi?» til. Vi gleder oss til å høre Runefelt og de andre poetenes svar på det lille, store spørsmålet lørdag morgen i Salongen i Hamar Teater.

Nordisk poesifest

Elis Monteverde Burrau (f. 92) er en annen svensk lyriker som gjester festivalen. Han har så langt gitt ut tre diktsamlinger og to romaner og er også virksom som dramatiker, performancekunstner, musiker og skuespiller. Elis Monteverde Burrau er blant poetene som skal lese på Nordisk poesifest festivallørdagen. Til Nordisk poesifest kommer også danske

Gerd Laugesen (f. 79), som i tillegg til å virke som lyriker også er billedkunstner og journalist. Laugesen debuterte som skjønnlitterær forfatter i 2009 med boken *Møder*. I 2011 kom diktsamlingen *Har du set min kjole?*, en bok som utkom i en kjole, og i 2012 ga hun ut diktsamlingen *Lommetørklædesamling*, som også var en utstilling av lommetørklær. Hun arbeider på tvers av genre, poetisk, dokumentarisk og estetisk. Hennes siste utgivelse, *Et øjeblik lykke* (2021), er den første av tre bøker hvor Laugesen reiser i sin venninnes fotspor gjennom Roma, Paris, Istanbul og København.

Priya Bains, Mathias Nyhagen Asplund og Vibeke Rosenberg er tre norske lyrikkdebutanter som medvirker på festivalen og som også vil lese på Nordisk poesifest. Priya Bains (f. 95) debuterte med diktsamlingen *Med restene av mine hender* i 2021. Boken fikk strålende kritikker og ble nominert til Tarjei Vesaas' debutantpris. Priya Bains mottok festspilldiktens stipend under De litterære festspill i Bergen i 2022 og ble samme år også tildelt Olav H. Hauge-stipendet for debutboken.

Mathias Nyhagen Asplund (f. 88) er norsk skuespiller og forfatter. Han debuterte med barneboka *Der ingen finn oss* (2018) som han fikk Kulturdepartementets debutantpris for. I 2021 debuterte han som lyriker med den fine diktsamlingen *Eins pust*. Vibeke Rosenberg (f. 57) debuterte i voksen alder med diktsamlingen *Den som bor ved et juv* i 2021. Den samiske lyrikeren Niilas Helander (f. 83) er også en av poetene som vil medvirke på

Nordisk poesifest. Helander er også virksom innen installasjon, fotografi, performance, og tar opp temaer innen samisk filosofi, tradisjon, historie og knytter dem sammen med globale temaer som klimakrise og flyktningkrise.

Lyrikk og musikk

Festivalen har flere spennende konserter på plakaten. Først ut er *Svarteboka*, en konsert med Unni Løvlid (sang) og Marianne Baudouin Lie (cello) hvor komponistene har hentet inspirasjon fra svartebøker, heksekunster, dikt og salmer. Konserten fredag kveld er ved ingen ringere enn legendariske Andrej Nebb og De Press som skal spille fra albumet *Kvite Fuglar*, i helhet basert på Tor Jonssons diktning. Dette kan bli intet mindre enn en uforglemmelig kveld!

Vi har også store forventninger til bestillingsverket *En verden bortenfor øynene* av den unge Hamar-komponisten Anders Torgunrud Røshol. Ja, det blir rett og slett udfremføring av verk for sang, gitar og ensemble under festivalen! Røshol har latt seg inspirere av dikt av Rolf Jacobsen. Medvirkende sanger er Bernt Ola Volungholen. Ole Martin Huser-Olsen spiller gitar. De øvrige musikerne kommer fra Oslo Sinfonietta, ledet av dirigent Christian Eggen. Urfremføringen skjer søndag kveld i aulaen på Domkirkeodden og blir en verdig avslutning på festivalen 2023.

ELIN TINHOLT er daglig leder for Nordisk poesifestival | Rolf Jacobsen-dagene.

NOTISER

Om medlemskap

Medlemskap i Rolf Jacobsens Venner koster kr 300 per år. Skoleelever og studenter betaler halv pris. Som medlem får du tilsendt medlemsbladet *Signaler* to ganger i året, og du kan bl.a. kjøpe billetter til Nordisk poesifestival | Rolf Jacobsen-dagene til redusert pris. Se nettsidene våre for mer informasjon om foreningen og medlemsfordeler.

Send e-post til post@rolf-jacobsen.no eller betal til bankkto.nr. 1800 15 43497. Husk å oppgi navn og adresse.

Vil du vite mer om Rolf Jacobsen og hans diktning?

Rolf Jacobsens Venner kan tilby kåserier, foredrag og byvandring for store og små grupper i lag, foreninger, bedrifter og skoleverk.

Ta kontakt for nærmere avtale: post@rolf-jacobsen.no eller Eva Arnseth, telefon 951 41 625.

8. mars

Rolf Jacobsens fødselsdag markeres med et arrangement ved Nils Aas' Jacobsen-byste utenfor Skappels gate 2 kl. 13. Det blir tale og diktlesning.

Åpning av Hamars første Lesekiosk

Fredag 10. mars kl. 14 – under Nordisk poesifestival – blir det offisiell åpning av Hamars første Lesekiosk. Lesekiosk er et nasjonalt prosjekt i regi av Foreningen lles som består i å fylle vernede telefonkiosker med bøker for å gjøre litteratur og gode leseopplevelser lett tilgjengelig. Lokale samarbeidspartnere er Norsk jernbanemuseum og Hamar bibliotek. Lesekiosken står på perrongen til Tertittogget, utenfor jernbanemuseets hovedinngang. På Lesekioskens skilt finner du et sitat fra Rolf Jacobsens dikt «Jernbaneland». Ted M. Granlund med flere bidrar under åpningsarrangementet.

Jacobsens «Hyss – –» i Paris

I anledning 150-årsjubileet til den norske Sjømannskirken i Frankrike bidro 11 år gamle Yazan Firas Mrabet fra 7. klasse ved Den norske seksjonen ved Lycée International med diktopplesing under jubileumsmarkeringen ved Sjømannskirken i Paris. Yazan leste Rolf Jacobsens dikt «Hyss – –» til stor jubel og applaus fra kultur- og likestillingsminister Anette Trettebergstuen og ambassadør Niels Engelschjøn, og mange andre nordmenn bosatt i Paris. Yazan har familie fra både Irak, Frankrike og Norge, og tok utfordringen på strak arm da lærer Eivind Henjum fra Hamar la fram idéen.

Om Nordisk poesifestival

Etter festivalens årsmøte i juni består styret av Cecilie Werner Erichsen (styreleder), Else Braseth, Marte Monsen, Knut Nesheim og Geir F. Stavsoien. Elin Tinholt er daglig leder for festivalen, i programrådet sitter Ted M. Granlund, Hans Kristian S. Rustad og Kjersti Bronken Senderud.

Rolf Jacobsen-konferanse Hamar, 4.–5. mai 2023

Programmet er under planlegging.

Arrangør: Anno museum Domkirkeodden og Høgskolen i Innlandet

Sett
av
dagene!

**NORDISK
POESI-
FESTIVAL**

ROLF
JACOBSEN·
DAGENE

nordiskpoesifestival.no

Hamar | 9.–12. mars 2023

25 97 > 22

**ROLF
JACOBSENS
VENNER**

rolf-jacobsen.no